

Literární charakteristika jednotlivých novozákonních spisů

I. synoptická evangelia a Skutky

- a) Lk + Sk
- b) Mt
- c) Mk

II. janovské spisy (J + 1,2,3 J)

III. Pavlovy listy

(bez deuteropavlovských spisů a bez pastorálních listů)

IV. deuteropavlovské listy (včetně pastorálních listů, Žd, Jk, 1 a 2 Pt, Ju)

V. Zjevení Janovo

Lukášovo evangelium (24) a Skutky (28)

- Lk = evangelium radosti (zájem o chudé, ženy a hříšníky) –
– obraz Boha jako milosrdného Otce
- Ježíšův obraz: sláva Vzkříšeného, který zasahuje do dějin
 - význam působení Ducha svatého a důraz na modlitbu

 snaha o elegantní styl odpovídající dobové literární koiné;
napodobuje jazyk a styl LXX; opravuje Mk znění

Lk – vlastní látka (cca ½ evangelia):

literární úvod, předpověď a narození JK a Jana Křtitele, Simeon a Anna, 12-tiletý Ježíš v chrámě, pod. o milosrdném Samařanovi (10), Marie a Marta (10), pod. o marnotratném synu (15), o nepoctivém správci (16), uzdravení 10 malomocných (17), povolání Zachea (19), plačící ženy na křížové cestě (23), kající lotr na kříži (23), J. zjevení na cestě do Emauz (24), zjevení v Jeruzalémě a nanebevstoupení (24)

styl:

- má nejbohatší slovní zásobu ze všech autorů NZ; z vysokého stylu používá příležitostně slova jako *qeoma, coj* (Sk 5,39), *avclu, j* (Sk 13,11), *spermolo, goj* (Sk 17,18), *perioch,* (Sk 8,32)
- na rozdíl od ostatních nz autorů používá literární formy optativu (Lk 6,11; Sk 8,31; 17,18; 26,29); jinak v NZ jen ustrnulá forma *mh. ge, noito!*
- používá literárnější znění úvodu přímé řeči v podobě *ei=pen de. o` dei/na* (28x v Lk; 13x ve Sk)
- umí tvořit periody (Lk 1,1-4; Sk 2,22-24; 15,24-26)
- v mnohem větší míře než ostatní používá předl. *su, n* (ostatní spíše *meta, ;* ve Zj a Žd *su, n zcela mizí*)
- přebírá přísloví z pohanského prostředí (doklad autorova klasického vzdělání): Lk 16,3; 21,11; Sk 20,35 (Thúkydés, Hist. II,97,3); Sk 4,19; 5,29 (Platón, Apol. 29d); Sk 26,14 (Eurípés, Bakchantky ?); Sk 17,28 (Arátos, Fainomena); Sk 24,2-4 (klasická rétorická *topoi*)
- používá zvláštní stylistické prostředky a ozdoby jako *litotes* (Sk 21,39) či *paronomasie* (Sk 8,30)
- z důvodu zachování kontinuity se SZ záměrně napodobuje styl LXX; přebírá zvyklosti a styl. zvláštnosti jako *kai. evge, neto(kai. ivdou, (evnw, pion(aj.*
- kontinuální snaha napodobovat styl LXX kontrastuje s ojedinělými snahami o nápodobu řeckého klasického literárního slohu, čímž vzniká zvláštní směsice dvou naprosto odlišných způsobů vyjadřování (viz kupř. Lk 1: klasicky vypracovaná perioda *versus* líčení J. dětství pomocí řady semitismů; Sk 4,32: *kardi, a kai. yuch. mi, a* – srv. Aristotelés, EN IX 8,2 (1168b) a Filón, Vita Mos. I 86)
- ve vyprávění opravuje hist. prézens, kterého s oblibou používá Mk; opravuje Mk stylistické neobratnosti; semitismy a latinismy převádí do řečtiny

Matoušovo evangelium (28)

- Mt = evangelium církve: Bůh se zjevil jako Immanuel;
JK jako Pán přítomný uprostřed svého lidu, tj. své církve (Mt 18,20; 28,20)
- důraz na Ježíšovu učitelskou činnost – 5 řečí

 časté citace LXX; číselná uspořádání;
Mk přebírá beze zbytku

pět Ježíšových řečí:

1. horské kázání (5)
 2. řeč při vyslání učedníků (10)
 3. řeč v podobenstvích (13)
 4. řeč o církvi (18)
 5. eschatologická řeč (24-26)
- každá řeč končí tematikou soudu, odplaty a odměny

styl:

- sice často cituje LXX, ale jeho styl je Septuagintou ovlivněn méně než styl Lk
- z typických semitismů používá paralelismus, formulace *avpekri, qh kai. ei=pen* (50x), *kai. ivdou,* (34x); „synové ... (gen.)“: Mt 8,12; 13,38; 9,15; 23,15
- přímou řeč často uvozuje formulací *kai. le, gei auvtw/|* (28x), podobně jako J (68x), na rozdíl od Lk (jen 2x) a Mk (jen 1x)
- záliba v číselném uspořádání: 2 posedlí, 2 slepí, 2 falešní svědci; 3 andělská zjevení, 3 Ježíšova pokušení, 3 Ježíšovy modlitby v Getsemanech; 5 Ježíšových řečí; 7 běda, 7 blahoslavenství, 7 proseb „Otčenáše“
- názor, že autor psal své evangelium původně hebrejsky (aramejsky), je nepravděpodobný, vzhledem k řecké předloze (Mk), kterou beze zbytků přebírá
- upravuje Mk (typicky např. *kai,* nahrazuje *to, te,* obecně lze říci, že uhlazuje Mk surovost, čímž však text ztrácí na živosti); příklady: Mt 13,2 a Mk 4,1; Mt 14,1-12 a Mk 6,14.17-29; Mt 21,24 a Mk 11,29; Mt 28,5-7 a Mk 16,6n., aj.

Markovo evangelium (16)

- 1. ze synoptických evangelií
- Ježíš jako skutečný člověk – potulný kazatel („Syn člověka“)
 - JK je Syn Boží (tzv. mesiášské tajemství)

 sermo humilis; živost a spontaneita mluvené řeči;
koiné s četnými semitismy a latinismy

struktura:

- tzv. mesiášské tajemství: otázka po pravé identitě JK, která zůstává až do konce jeho života skryta (Mk 1,1; 8,27-30; 15,39)
- stěžejní část evangelia tvoří vyprávění o Ježíšových mocných činech (18 zázraků); na rozdíl od Mt uvádí málo Ježíšových řečí (jen 3 kratší); na rozdíl od Lk málo podobenství (jen 3)

styl:

- styl Mk evangelia je klasickým příkladem tzv. *sermo humilis* s velmi jednoduchou slovní zásobou (jiné doklady tohoto stylu: *Passio Perpetuae et Felicitatis*, Johannes Moschos)
- nadbytečné opakování slov a informací dokládající lidový vyprávěcí styl (Mk 5,13; Mt 8,32 a Lk 8,33 opakovanou frází vypouštějí); z adjektiv často opakuje prosté „dobrý“, „velký“, aniž by se pokusil alternovat (Mk 4,35-41); k zesílení spádu vyprávění často opakuje „oblíbená slova“ jako *pa, lin(euvqu, j* (jen v 1. kap. 9x!)
- jiný typ opakování je převzatý ze sz stylu a je považován za typickou rétorickou figuru biblické mluvy (Mk 2,14; 16,6; 1,25n.41n.; 2,9-12.16; 3,5; 5,12n.19n.38n.; 7,29n.; 10,49-52; 12,7n.; 14,15n.37.40n.72; 16,3n.; v LXX kupř. Gn 4,5n.; 24,45n.; 2Sam 11,5n.; 2Kr 13,15; Jer 18,2n.; 43,14n., aj.); stejné oblibě se tato rétorická figura těší u J (1,39; 2,7n.; 4,49; 5,8n.; 6,10-13.19n.; 9,7; 13,5-10.12-14; 19,19-21; 20,11-15; 21,6n.); nikoli u Mt a Lk!
- typickým znakem lidové koiné jsou zdvojnásobky (*quga, trion(kora, sion(kuna, rion(wvta, rion(*)
- Ježíšova slova ponechává / přepisuje v aramejštině (Mk 5,41; 7,34; 15,34); užívá latinismy (zvl. z vojenského prostředí: *kenturi, on(aj.*)
- časté změny časů (viz např. Mk 14,51n.: snahové impf – hist. prez. – aor.), což má za následek zvýšení dramatickosti vyprávění (rovněž záliba v užívání hist. prez. – viz např. Mk 4,35-41; 15,16-24)
- namísto vedlejších vět a participiálních vazeb používá souřadné spojení (*parataxe*) s *kai,*
- často používá hovorovou vazbu slovesa *a; rcomai + inf.* (Mk 1,45; 10,28)
- živý vyprávěcí styl: časté přímé řeči (živost, spontaneita, naléhavost, emotivní vyjádření – př. Mk 14,34; 5,35; 4,38n.; blízkost mluvenému projevu); záliba v líčení detailů (Mk 4,35n.)
- má smysl pro rytmus a zvukovou stránku řeči (Mk 15,47; 5,38; 9,3.18.26; 12,27.41; 4,39); používá řadu stylistických prostředků jako je *paronomase, aliterace, polyptoton, anafora, aposiopese, aj.*
- ke zdůraznění užívá rétorických otázek, které někdy stupňuje (Mk 2,19n.; 8,17-21; 6,2n.)
- Markův Ježíš hovoří živou, hovorovou každodenní řečí (Mk 1,38; 2,11; 6,37.38.50; 7,27.29; 9,23; 11,29; 10,51), nezřídka i s ironií (Mk 7,6-13)

Janovo evangelium (21) a ostatní janovské spisy

- Jn = duchovní evangelium; vztah Otec-Syn-Duch
- prolog (*logos*) + janovský dualismus (helénistické pozadí)
 - manifestační proslovy („já jsem ...“)
 - znamení (gradace) a odpověď víry
 - zásadní odlišnost Jn od synoptiků

✍ Ježíšovy rozhovory v evangeliích; opakování; tzv. janovská nedorozumění; prostý, ale rafinovaný styl; omezená slovní zásoba odlišná od synoptiků

pojmy charakteristické pro tzv. janovský dualismus:

„vyšší“ svět Boha		„nižší“ svět
f w / j („synové světla“; „chodit ve světle“)	pisteu, ein dw/ron a; nwqen dw/ron tou/ pneu, matoj pneu/ma	skoti, a („synové temnoty“, „chodit ve tmě“)
zwh,		qa, natoj
avlh, qeia („činit pravdu“)		yeu, domai („být lhář“)
evleuqeri, a		doulei, a
pneu/ma (zwh,)		ko, smoj (sa, rx, kri, sij)
qeo, j		satana/ j

struktura Jn:

vyjádřena v J 16,28:

- vyšel jsem od Otce (1,1-18)
- přišel jsem na svět (1,19-12,50)
- opouštím svět a vracím se k Otci (13-20)

21. kapitola popisující rozhovor Vzkříšeného s učedníky, tvoří epilog

styl:

- jednoduchý, ale slavnostní a rafinovaný styl působící velmi naléhavým dojmem
- prostota ve vyjadřování spojená s oblibou v používání dvojsmyslných slov, kupř. u`psou/n(a; nwqen gennhqh/nai (tzv. janovská nedorozumění, anaklasis)
- slovní hříčky (Jn 15,2; 3,8)
- málo částic, nepoužívá složeniny (na rozdíl od Pavla: e; dwken/pare, dwken i synoptiků: kri, nein/katakri, nein; evpiginw, skein (57x)/nikdy evpiginw, skein)
- omezená slovní zásoba odlišná od synoptiků; často se vyskytují některá klíčová slova: avga, ph(avlh, qeia(genna/n(evntolh, (zwh, (ko, smoj(shmei, a(kri, nein(avgapa/n(marturei/n; chybí pojmy důležité u synoptiků: basilei, a tou/ qeou/(du, namij(euvagge, lion(khru, ssein
- záliba v opakování všeho druhu (SZ předloha) – viz příklady výše u Mk
- záliba v paralelismech (semitské dědictví) – kupř. J 16,28
- umí využívat kontrastu, negace – kupř. J 3,18; 1J 5,12, aj.
- záliba ve formulacích vyjadřujících vzájemný vztah – kupř. J 17,10; 1J 4,15, aj.
- pečlivě propracovaná struktura – líčení zázraků („znamení“) si zde neklade za cíl vypovědět dopodrobna „jak to bylo“ (tak u Mk), ale sleduje teologický záměr autora, přičemž jednotlivé příběhy jsou řazeny tak, aby gradovaly (proměnění vody ve víno, ..., vzkříšení Lazara)

- psychologicky propracované rozhovory (s Nikodémem, se Samařankou u studny,...)
- citáty z LXX na rozdíl od Mt málo časté (pouze 17x, kratší), ani mnoho idiomatických septuagintismů (výjimka J 6,66; 7,30)

Pavlovy listy

- Pavel = „apoštol národů“
 - první křesťanský teolog
- (jako první předložil teologickou interpretaci Ježíšovy smrti;
nauka o ospravedlnění vírou v JK)

 osobitá afektivní řeč s množstvím rozmanitých rétorických figur

styl:

- osobitý Pavlův styl ocenil i Augustin a Jeroným: přirozená, živá, afektivní řeč; nikdo z nz autorů nemluví s takovým zaujetím, vřelostí a temperamentem jako Pavel (dobrým příkladem Pavlovy výřečnosti může být např. 2K 11,16-30)
- literární ambice nemá, sám o sobě říká, že je řečník – amatér (2K 11,6)
- jeho dopisy obsahují typické znaky mluvené řeči: anakoluth, elipsa, parentese (př. Ř 2,4-11.12-16; 12,7); často opustí započaté téma a začne nové aniž by se vždy k původnímu vrátil (př. Ga 2,14-21); asociační myšlenkové skoky, dlouhé exkurzy k více či méně souvisejícím problémům
- na druhou stranu je schopen vytvořit i působivou řečnickou figuru: ze stylistických prostředků k tomu používá kupř. polysyndeton (Ř 8,35.38n.; 9,4; 1K 1,30), anafory ve spojení s asyndety (1K 13,7; 3,9; 6,11; 13,4-6.8; 2K 7,2; 11,20.23.26; Flp 3,2; 4,8), gradaci (Ř 5,3-5; 8,30; 10,14), slovní hříčky a paronomasii (Ř 1,29.31; 12,3; 2K 6,10; 8,22; Flp 3,2n.); ve v. Ř 12,15 spojuje dokonce tři řečnické figury: homoiarkton, polyptoton a homioptoton
- má zálibu v paralelismech (př. Ř 1,21; 5,12-21; 1K 4,5; 2K 9,6; Ga 6,8) a antitezích (př. Ř 7,15; 8,10; 10,10; 1K 1,20-25; 7,29-31; 2K 4,8n., 6,8n.); ve v. 1K 15,42-44 najdeme spojení obojího s další styl. figurou (4x synonymní paralelismus s antitezí a dvojitou anaforou)
- většina paralelismů je semitské povahy (kupř. 1K 7,12n.16), vzápětí však následuje (ve v. 18 a 27) paralelně vystavěná struktura, která odpovídá spíše řecké klasické normě, jak ji známe z Démosthena
- libuje si v paradoxních vyjádřeních (např. Ř 1,20; 1K 3,19; Flp 3,19; Ř 8,24; 1K 1,27n.; 2K 12,9; Gal 2,19); nezřídka používá oxymora (např. 2K 12,4; Ř 4,18)
- časté otázky a jejich řetězení (hlavně Ř a Ga; jinak typické pro diatriby)
- typickou součástí jeho listů je ironie (především v Ga a 2K)

Pavlův osobitý styl bývá v překladu bohužel často „normalizován“, takže ztrácí jak na své provokativnosti, tak i na své vřelosti.

lexikum:

- ve volbě slovní zásoby se projevuje mimo jiné míšení dvou různých myšlenkových světů: řeckého a semitského (srv. kupř. Ř 1,21 a 28, kde Pavel používá řecké nou/j i semitské kardi, a ve stejném významu)
- vytvořil celou řadu neologismů: qeodi, daktoj (ne, krwsij (ovrqopodei/n (prosta, sij (proswpolhmyi, a (sustaurou/n (oi` u`perli, an avpo, stoloi (2K 11,5; 12,11)
- vytvořil antitetické dvojice pneu/ma (duch) – sa, rx (tělo); gra, mma (litera) – pneu/ma (duch); srv. Ř 2,29; 7,6; 2K 3,6, aj.

- některé termíny přebírá z řecké rétoriky: *sku, bala* (Flp 3,8) (*kenodoxi, a* (Flp 2,3))
- jiným běžně užívaným výrazům dal nový význam: *tu, poj* (*tupikw/j* – předobraz, obrazně (Ř 5,14; 1K 10,6; 1K 10,11), *ca, risma* – dar Ducha svatého (1K 12,4nn.), *oivkodomei/n* (*oivkodomh,* - duchovní stavba; církev (Ef, aj.), ze slova *stauro, j* vytvořil Pavel teologický pojem (1K 1-2, aj.)
- jinak byl ovlivněn jazykem Septuaginty, kterou jistě znal více méně nazpaměť; to dosvědčují celé katalogy sz citací, jako např. Ř 3,10-18; 1K 15,54n., aj.
- ze LXX pochází i frazeologické spojení pro vyjádření gradace typu „od víry k víře“ (roz. „stále více věřit“; Ř 1,17), podobně „ze smrti ke smrti“, „ze života k životu“ (2K 2,16) – srv. LXX: Ž 83 (84), 8 nebo Jer 9,2.
- ne všechny semitismy u Pavla lze však vysvětlit jako septuagintismy, viz kupř. 1K 15,20: „tělo a krev (farizejsko rabínský jazyk) nemohou zdědit (LXX) Boží království (ježíšovská tradice).“

Některá další specifika Pavlovy řečtiny:

- záliba ve vazbě: adj. v neutru + gen: např.: *to. gnwsto.n tou/ qeou/* (*ta. avo, rata auvtou/* (Ř 1,19n.)) (*to. u`pere, con th/j gnw, sewj* (Flp 3,8))
- substantivizující styl: úsporné vyjadřování pomocí předložkových vazeb namísto participií nebo pomocí řady genitivů za sebou (kumulace abstraktních substantiv), což zatemňuje srozumitelnost výpovědi (srv. kupř. 2K 4,6; Ř 1,18-20; 3,23-26; 2,4-11; 5,12-21)
- nejasná hranice mezi gen. obj. a subj. (př. Ga 2,16)

Zjevení Janovo (22)

- v NZ jediná kniha tohoto žánru
- symbolika boje: Ježíš jako vítězný Beránek
(*vysoká christologie*, „kniha útěchy“)

 obrazné vyjadřování (včetně číselné symboliky); hymny;
krutost obrazů; pokleslost autorovy řečtiny

struktura:

součástí knihy jsou kromě popisu osmi vidění (4-22) také krátké dopisy (listy sedmi maloasijským obcím v kap. 2-3) a četné hymny

styl:

- číselná, aj. symbolika: „alfa a omega“ (Zj 1,8; 21,6; 22,13), „drak/had“ (12,9; 20,2); aj.
- bizarní obrazy často plné naturalistických vizí (kupř. Zj 19,17-20, aj.)
- neliterární pokleslá řečtina, prohřešky proti pravidlům řecké gramatiky
- často narazíme na anakolut různého druhu, včetně tzv. casus pendens (Zj 2,26; 7,2; 12,6; 11,15; 20,2; 2,2, aj.)
- LXX přímo necituje, ale počítá s její znalostí (časté narážky)
 - přebírá některé septuagintismy, např. *kai. ei=don kai. ivdou*, (Zj 4,1; 6,2.5.8; 7,9; 14,1.14; v LXX: Ez 1,4.15; 2,9; 8,2, aj.)